

ONLINE KONFERENCE

HISTORICKÉ HŘBITOVY SUDETSKÉ OBLASTI AKTUÁLNÍ SMĚRY VÝZKUMU

Pořádá: Univerzita Pardubice, Fakulta restaurování, Katedra humanitních věd

Spolupořádá: Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta filozofická, Katedra filozofie

Úterý 8. 11. 2022 10:00 – 17:00 hodin

MS Teams „Konference historické hřbitovy“

Anotace

Historické hřbitovy a sepulkrální památky někdejší oblasti Sudet představují velmi specifický druh památek a zároveň jedinečný historický pramen. Soustavný zájem o jejich ochranu a zachování sílí zvláště v posledních letech. Přesto je výzkum sepulkrálních památek a hřbitovů moderního období 18. až první poloviny 20. století stále na okraji zájmu odborné pozornosti. Důsledné vědecké poznání a odborné studium hřbitovů s kulturní a památkovou hodnotou je přitom prvním nezbytným krokem na cestě k cílené ochraně těchto ohrožených památek a k volbě správných nástrojů pro jejich zachování. Cílem konference bylo diskutovat témata související s odborným poznáním a vědeckým výzkumem historických hřbitovů a sepulkrálních památek moderního období, od josefinských reforem pohřbívání na konci 18. století po rok 1945. Na konferenci zaznělo celkem deset příspěvků pokrývajících témata literární (problematika poetických přípisů na náhrobcích), otázky etické, právní a památkářské (problematika historických hřbitovů v evropském kontextu a kontextu mezinárodních chart, etické a právní otázky související se správou a vlastnictvím hřbitovů) a konečně otázky materiálové (umrlčí prkna jako svébytný druh funerálně-sepulkrální památky, mozaiky na náhrobcích, problematika identifikace kamenné suroviny neinvazivními metodami, činnost kamenických dílen). Konference je realizovaná v rámci projektu MKČR NAKI II *Paměť hřbitovů: průzkum a dokumentace pro udržitelnou péči o sepulkrální památky v oblasti někdejších Sudet* (č. DG20P02OVV014).

Program konference

10:00 – 10:20 Zahájení konference, úvodní informace k organizaci

10:20 – 11:45 I. blok příspěvků

Jitka Bílková

*Dílčí pokračování výzkumu poetických nápisů na hřbitovech v někdejších Sudetech
(Libyně, Líštany, Luková, Broumovsko)*

David Pecháček

*Hřbitov a jeho management, pozice a vnímání očima mezinárodních dokumentů, chart
a kodexů správné praxe*

Lada Wagnerová

Problematika správy a vlastnictví hřbitovů

Vladimír Wagner (v zastoupení)

Umrličí prkna

11:45 – 12:40 přestávka

12:40 – 14:00 II. blok příspěvků

Zuzana Auská, Vladislava Říhová

Hřbitov v Ruprechticích. Průběžné výsledky restaurátorského monitoringu

Pavel Voltr

Devastace a obnova hřbitovů na Tachovsku – úvodní sonda do problematiky

Vladislava Říhová

Sepulkrální mozaiky Leopolda Forstnera

14:00 – 14:15 přestávka

14:15 – 15:40 III. blok příspěvků

Jiří Stočes

Po stopách kamenické firmy De Riz v Mutěnině

Jitka Paitlová

Po stopách „přeshraničních“ kameníků na hřbitovech v Rakousku

Petra Hečková

Možnosti neinvazivního průzkumu a identifikace kamenné suroviny sepulkrálních objektů

15:40 – 16:00 závěrečná diskuse, formulace hlavních závěrů konference

16:00 předpokládané zakončení

Anotace příspěvků

Dílčí pokračování výzkumu poetických nápisů na hřbitovech v někdejších Sudetech (Libyně, Líštany, Luková, Broumovsko)

Jitka Bílková

Příspěvek předkládá výsledky dílčího průzkumu poetických přípisů (hřbitovní poezie) na vybraných hřbitovech Broumavska (Heřmánkovice, Vižňov, Božanov, Martínkovice) a na hřbitově v Libyni u Podbořan a v Lukové u Manětína. Navazuje na již ukončený detailnější a systematičtější výzkum, realizovaný v rámci projektu NAKI (Paměť hřbitovů: průzkum a dokumentace pro udržitelnou péči o sepulkrální památky v oblasti někdejších Sudet, kód projektu DG20P02OVV014). Dílčí výzkum svými zjištěními podporuje výsledky rozsáhlejšího prvního výzkumu, a to, že se na hřbitovech v někdejších Sudetech vyskytuje velké množství rozličných nápisů a že některé nápisy či verše byly rozšířené v různých – i velmi vzdálených – oblastech uvažovaného území. Zároveň ukazuje, že další zkoumání hřbitovů ve zmíněné oblasti, tj. v někdejších Sudetech, může přinést mnoho nových poznatků.

Hřbitov a jeho management, pozice a vnímání očima mezinárodních dokumentů, chart a kodexů správné praxe

David Pecháček

Jedním ze základních nástrojů přístupu k objektům historické a kulturní povahy jsou mezinárodní dokumenty, úmluvy a charty globálně uznávaných institucí. Na poli mezinárodní spolupráce existuje mnoho vícestranných i bilaterálních smluv a dohod, nicméně v tomto textu se budeme zabývat dokumenty vzniklými z iniciativy mezinárodních organizací, jako je například United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), International Council on Monuments and Sites (ICOMOS), nebo Council of Europe. Zároveň sledujeme, jakým způsobem je ochrana historických hřbitovů řešena na národní úrovni.

Problematika správy a vlastnictví hřbitovů

Lada Wagnerová

Na veřejné prostranství můžeme vstupovat bez jakýchkoli omezení. Je hřbitov veřejným prostranstvím? I když bychom podle Zákona o obcích mohli hřbitov považovat za určitý druh veřejné zeleně, a i antropologické teorie by nás v pojetí hřbitova jako veřejného prostoru utvrdily, je důležité pojmy veřejný prostor a veřejné prostranství rozlišovat a držet se právního rozboru který jasně říká, se

o veřejné prostranství nejedná. Situaci navíc komplikují pozemky, které nejsou ani označené jako pohřebiště v katastru nemovitostí, přestože na nich nacházíme patrně sepulkrální reliкty, či pozemky úplně bez vlastníků. Jaká tedy máme vlastnictví hřbitovů a zaniklých hřbitovů, jak funguje jejich správa a veřejná kontrola? Příspěvek se také pokusí zodpovědět i otázku, kdo a za jakých podmínek nám může povolit nedestrukční výzkum (fotografování, měření) soukromého majetku, jímž hřbová zařízení jsou.

Umrličí prkna

Vladimír Wagner

Umrličí prkna jsou specifickou sepulkrální památkou, která byla a je rozšířena na německojazyčné části česko-bavorského příhraničí, tedy převážně oblastí Šumavy a Českého lesa na české straně a Bayerischer Wald a Oberpfälzer Wald na straně Bavorska. Příspěvek představí jejich nejpravděpodobnější vznik, rozšíření a druhy umrlčích prken. Stranou nezůstanou ani použité materiály včetně jejich povrchové úpravy a epigrafie. Aktuální místa jejich umístění nám však ukazují jejich změněnou funkci, která zde bude také popsána.

Hřbitov v Ruprechticích. Průběžné výsledky restaurátorského monitoringu

Zuzana Auská, Vladislava Říhová

Na hřbitově v Ruprechticích se nachází více než dvě stě hřbových míst s náhrobky z rozličných materiálů v různém stupni zachování, z nichž řada je historicky i umělecky hodnotná, a hodnotu představují také jako zachovaný soubor. Jedná se však o poměrně rozsáhlý hřbitov, u nějž pro objektivní sledování vývoje jeho stavu bylo přistoupeno k podrobnému restaurátorskému monitoringu. Ten v Ruprechticích probíhá již skoro deset let. V roce 2013 byl na hřbitově restaurátorem Lukášem Schorným proveden vstupní restaurátorský průzkum zahrnující popis náhrobků a základní pojmenování hlavních poškození a degradačních mechanismů. Součástí průzkumu byla i podrobná fotografická dokumentace. V roce 2021, jako součást projektu NAKI Paměť hřbitovů, byla restaurátory FR UPCE provedena kontrola stavu a byly pořízeny srovnávací fotografie, díky kterým lze pozorovat probíhající změny. V rámci příspěvku budou prezentovány průběžné výsledky, které doposud ze srovnání vplynuly, s krátkým komentářem k důležitosti využití monitoringu v péči o hřbitovní celky.

Sepulkrální mozaiky Leopolda Forstnera

Vladislava Říhová

Leopold Forstner byl důležitou uměleckou osobností secesní Vídně. V roce 1906 založil Wiener Mosaikwerkstätte, která zhotovovala mozaiky podle jeho vlastních návrhů, i podle návrhů jiných umělců. Forstnerovy mozaiky byly zajímavé nezvyklými materiálovými kombinacemi. Nedávno vydaná monografie umělce sleduje i jeho sepulkrální zakázky. Jedna ze zajímavých realizací – hrobka rodiny Chiari s alegorickou kompozicí, se zachovala v Šumperku. Další najdeme na hřbitovech ve Vídni, Helbrunu a Stockerau, kam Forstner z rakouské metropole přesídlil. Příspěvek se bude věnovat charakteristice Forstnerovy mozaikářské tvorby, přehledu mozaik určených pro hroby a hrobky. Představí též možnosti dalšího výzkumu konkrétních zakázek a dobový kontext importů mozaik na sudetských hřbitovech.

Po stopách kamenické firmy De Riz v Mutěnině

Jiří Stočes

Již od počátku řešení projektu NAKI „Paměť hřbitovů: průzkum a dokumentace pro udržitelnou péči o sepulkrální památky v oblastech někdejších Sudet“ se ukazovala jako jedno z nosných a dosud poměrně opomíjených výzkumných témat problematika kamenických firem. Na základě dochovaných signatur na některých hrobech je možné zkoumat územní dosah těchto firem, sociální status zákazníků a z něho vyplývající prestiž firmy, používaný druh kamene, prototypy náhrobků apod. Na základě dalších pramenů především archivní povahy pak lze sledovat osudy rodiny majitelů firmy, jejich nemovitý majetek a jeho osudy po zániku firmy. V neposlední řadě je zajímavé dohledávat objekty firmy či domy jejich majitelů v historických mapách či na fotografiích a následně identifikovat jejich případné pozůstatky v terénu. To vše se autor pokusí ukázat na příkladu kamenické firmy De Riz v západočeském Mutěnině. Příspěvek bude mít spíše povahu průběžné zprávy, protože výzkum není dosud ukončen.

Po stopách „přeshraničních“ kameníků na hřbitovech v Rakousku

Jitka Paitlová

V příspěvku shrnu nejzajímavější výsledky své zahraniční cesty, kterou jsem uskutečnila minulý rok v červenci. Mým cílem bylo najít na hřbitovech v rakouských městech Linec a Vídeň náhrobky, jejichž autory byli kameníci, kteří byli činní i v českém příhraničí. V Linci jsem hledala náhrobky konkrétně od K. Bindera (náhrobek nalezený ve Vimperku) a A. Stellera (náhrobek nalezený v Rejštejně). Na hřbitově St. Barbara Friedhof v Linci jsem od K. Bindera našla pouze jeden náhrobek, od A. Stellera jsem našla

náhrobků vícero. Nejrozsáhlejší byl průzkum hřbitova Wiener Zentralfriedhof ve Vídni, kde je přes 300 000 hrobů, a také zde jsem pátrala po náhrobčích od vídeňských kameníků, jejichž díla byla nalezena v českém příhraničí - konkrétně se jednalo kameníky Rohrer u. Püschl (náhrobek nalezený Rejnštejně) a A. Wasserburger (náhrobek nalezený v Chvalšínách). Našla jsem náhrobky z obou dílen, nadto náhrobky z dílny A. Wasserburgera jsem identifikovala i v židovské části hřbitova.

Možnosti průzkumu a identifikace kamenné suroviny sepulkrálních objektů

Petra Hečková

Kámen je jedním z tradičních materiálů sepulkrálních památek. V průběhu 19. století se z kamenných náhrobků coby exkluzivního objektu stala běžná součást hřbitovů nejen městských, ale také venkovských. Vedle tradičních „měkkých“ a snadno opracovatelných hornin (pískovců, arkóz, vápenců, případně mramorů) se s rozvojem technik broušení a leštění kamene začaly stále více uplatňovat také „tvrdé“ horniny, tedy především magmatické hlubinné (různé druhy granitů, granodioritů až gaber, případně syenitů), často atraktivní svou barevností a dalšími texturními znaky. Příspěvek se zaměřuje na otázku, do jaké míry je možné použitou kamennou surovinu identifikovat, a jaké nástroje je možné použít. Pozornost je – vzhledem k povaze sepulkrálních památek, u nichž není vždy reálné ani efektivní odebrat vzorky pro standardní petrografickou analýzu – zaměřena na zhodnocení těch metod neinvazivního průzkumu, které jsou jednak snadno dostupné, jednak uchopitelné (a pochopitelné) i pro negeology. Zároveň je představen modelový příklad neinvazivního průzkumu náhrobků na několika vybraných lokalitách na Jesenicku a jeho průběžné vyhodnocení.